

ОДАМ ИММУН ТАНҚИСЛИК ВИРУСИ (ОИВ) ВА ОРТТИРИЛГАН ОРТТИРИЛГАН ИММУНИТЕТ ТАНҚИСЛИГИ СИНДРОМИ (ОИТС) ТАРҚАЛИШИНING МАМЛАКАТ ИҚТИСОДИЙ ВА МИЛЛИЙ ХАВФСИЗЛИГИГА ЖИДДИЙ ХАВФИ

Алматов Дилшод Тулкинович

ИИБ Академияси магистратура тингловчиси

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7565207>

ARTICLE INFO

Received: 14th January 2023

Accepted: 23th January 2023

Online: 24th January 2023

KEY WORDS

Одам иммун танқислик вируси (ОИВ), орттирилган орттирилган иммунитет танқислиги синдроми (ОИТС), Бутунжаҳон ОИТСга қарши кураш кунни, Париж декларацияси, ОИВ/ОИТСнинг тарқалиши.

ABSTRACT

Мақолада Одам иммун танқислик вируси (ОИВ) ва орттирилган орттирилган иммунитет танқислиги синдроми (ОИТС)га қарши кураш масалалари тадқиқ этилган, касалликнинг тарқалиши, касалликка чалинган фуқароларни текширувдан ўтказиш ва даволаш билан боғлиқ муаммолар таҳлил қилинган.

Бутун жаҳонда миллионлаб инсонларнинг умрига зомин бўлаётган, кўплаб оилаларнинг тинчлигини бузаётган ва шу билан биргаликда дунёдаги давлатлар иқтисодига катта зарар етказётган одам иммун танқислик вируси (ОИВ) инфекцияси ўзининг оқибатлари билан инсониятнинг энг долзарб муаммоси бўлиб қолмоқда. Ер юзида ушбу касаллик билан яшаётган одамлар сони 34 миллионни ташкил этади. Бир кунда тахминан 7 минг 400 нафар одам бу касалликни юқтириб олмоқда. Касаллик турли ёшдаги аҳоли орасида, айниқса, Инфекция 75 фоиздан ортиқ ҳолатларда 25-49 ёшли кишилар ўртасида учрамоқда¹.

ОИВ оқибатида келиб чиққан касаллик бугунги кунда барча мамлакатлар учун жиддий муаммога айланди. Унинг таъсири нафақат соғлиқни сақлаш тизими, фуқароларнинг саломатлигига, балки мамлакатнинг иқтисодий ва миллий хавфсизлигига жиддий хавф туғдирмоқда. У аҳолининг меҳнатга қобилиятли қисмига зарар етказиши, ОИВ касаллигига чалинганларни ижтимоий ҳимоя қилиш мажбурияти юзага келиши ва унга кетадиган сарф-харажатларнинг катталиги, шунингдек, мамлакатнинг демографик ҳолатига таъсир қилиши билан иқтисодий тараққиётга хавф туғдириб, ушбу касалликка чалинганларнинг камситишларга учраши мумкинлиги туфайли ва аҳолининг соғлом, беҳавотир турмуш кечиришига хавф туғдириши орқали миллий тараққиёт ва барқарорликка ҳам салбий таъсир кўрсатади.

¹ <https://jizzax.uz/2857-oiv-va-oits-havfli-kasallik.html>

Ҳар йили 1 декабрь санаси анъанавий равишда «Бутунжаҳон ОИТСга қарши кураш куни» сифатида нишонланади. ОИВ инфекцияси ҳозирги куннинг глобал муаммоларидан бири саналади. Касаллик эпидемияси бошлангандан буён дунёда 75 миллиондан ортиқ одам ушбу инфекция билан [хасталанган](#). Шундан ҳам кўриниб турибдики, ОИВ ва ОИТСга қарши бутун дунё ҳамжиҳатликда курашиши лозим. Касаллик профилактикаси ва унга қарши курашиш тадбирларини режалаштириш ҳамда амалга оширишда унинг юқиш омилларини аниқлаш муҳим ҳисобланади.

Сўнгги йилларда бутун дунёда ОИТСнинг жинсий йўл билан юқиш даражаси ортиб бормоқда. Бу ҳолат мамлакатимизда ҳам кузатилиб, 2022 йилнинг 10 ойи давомида рўйхатга олинган беморларнинг 74 фоиздан ортиғига хасталик шу йўл билан юққани гумон қилинган.

Мамлакатимизда ОИТСга қарши кураш тизими томонидан охириги йилларда барча йўналишларида сезиларли натижаларга эришилмоқда. 2019-2020 йилларда Республикаимизнинг 2 та йирик шаҳри — Тошкент ва Самарқанд ОИВ инфекцияси тарқалишига қарши курашиш ва аҳоли соғлиғини яхшилаш тўғрисидаги «Париж декларацияси» деб номланадиган бутунжаҳон ташаббусига қўшилди. ОИВ аниқланган шахсларни даволашнинг дунёда тан олинган усули — ретровирусга қарши даволаш усули бўлиб, юртимизда беморларнинг 75 фоиздан ортиғи ушбу даволаш усули билан қамраб олинган. ЖССТнинг «ОИВ аниқланиши билан даволашни бошлаш зарур» деган тавсиялари асосида бугунги кунда меъёрий ҳужжатларга ўзгартиришлар киритилмоқда.

Жорий йилда ватанимизга қайтган 458 минг 448 нафар меҳнат муҳожирларининг 80 фоизга яқини ОИВга текширувлар билан қамраб олинди ва инфекция аниқланган ҳолатларда диспансер назоратига олинди².

Мамлакатимизда ЖССТ тавсияларига мувофиқ, ОИВ инфекцияси онадан болага юқшининг олдини олиш дастури жорий этилган. Унга кўра, ҳар йили ўртача 600 минг ҳомиладор аёллар ОИВга текширилади. Инфекцияли аёллардан туғилган чақалоқларга хасталик юқшининг олдини олиш мақсадида ретровирусга қарши дорилар ўз вақтида бериб борилади. Онаси чет давлатларда бўлиб, фақат туғиш вақтида Ўзбекистонга келган ёки шифокорларнинг тавсиясига амал қилмаган ҳолларда чақалоқларнинг касалликни юқтириб олишини кузатиш мумкин. Инфекция онадан болага ўтишининг олдини олиш мақсадида ретровирусга қарши жорий этилган профилактика самарадорлиги 95 фоиздан зиёд даражани кўрсатмоқда.

ОИВ инфекциясини республикаимизда тарқалишининг олдини олиш мақсадида ЮНИСЕФ, ЮНФПА каби халқаро ташкилотлар билан бир қатор лойиҳалар амалга оширилмоқда. Коронавирус пандемияси барчамизга яна бир бор соғлиқни сақлаш соҳаси инсон ҳуқуқлари, гендер тенглиги, ижтимоий ҳимоя ва иқтисодий ўсиш каби бошқа муҳим масалалар билан чамбарчас боғлиқлигини кўрсатди³.

ОИВ инфекцияси тарқалишига қарши кураш бўйича чора-тадбирларни амалга оширишда Ҳукумат, соғлиқни сақлаш вазирлиги ва бошқа ташкилотлар миллий ва

² Ўз.Рес. Соғлиқни сақлаш вазирлиги маълумоти

³ <https://xs.uz/uzkr/post/dunyoda-75-milliondan-ortiq-odam-oits-infektsiyasi-bilan-khastalangan-ssv>

халқаро тажрибага ҳамда қатор халқаро ҳужжатларда, жумладан, БМТ Бош Ассамблеясининг 2000 йил 8 сентябрдаги 55/2 сонли Резолюцияси билан қабул қилинган БМТнинг Минг йиллик декларацияси, 2004 йилдаги Европа ва Марказий Осиёда ОИВ/ОИТСга қарши курашда ҳамкорлик тўғрисидаги Дублин декларациясида акс этган мажбуриятларга риоя этган ҳолда ОИВ инфекцияси эпидемияси тарқалишига қарши кураш бўйича энг илғор амалиётларга асосланади. Ўзбекистон Республикасининг ОИВ/ОИТС соҳасидаги қонунчилиги соғлиқни сақлаш, ижтимоий ҳимоя, гиёҳванд моддалар истеъмол қилиш ва наркотиклар ноқонуний айланмасига қарши кураш соҳаларидаги меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлардан иборат. ОИВ/ОИТС соҳасида асосий тартибга солувчи ҳужжат бу 2013 йил 23 сентябрда қабул қилинган «Одамнинг иммунитет танқислиги вируси келтириб чиқарадиган касаллик (ОИВ инфекцияси) тарқалишига қарши курашиш тўғрисида»⁴ги қонунидир.

«Одамнинг иммунитет танқислиги вируси келтириб чиқарадиган касаллик (ОИВ инфекцияси) тарқалишига қарши курашиш тўғрисида»ги қонунда:

- ОИВ инфекцияси тарқалишига қарши курашиш соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишлари белгиланган;
- мазкур фаолият тури учун масъул давлат органлари, уларнинг аниқ ваколатлари акс этган;
- ОИВ инфекцияси тарқалишига қарши курашиш чора-тадбирларини мувофиқлаштириш бўйича Республика комиссияси мавқеи мустаҳкамланган;
- Республика ОИТСга қарши курашиш маркази ва унинг ҳудудий тузилмалари ваколатлари белгиланган;
- мазкур соҳада фуқаролик жамияти институтлари ролини кучайтириш бўйича чора-тадбирлар кўзда тутилган;
- ОИВ инфекцияси тарқалишига қарши курашишга доир аниқ чора-тадбирлар мустаҳкамланган;
- ОИВни юқтириб олганлар ва хавф гуруҳида бўлган шахсларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари белгиланган.

ОИВ инфекцияси тарқалишига қарши курашиш бўйича комплекс стратегия, аҳолига тиббий ёрдам (ташхис, даволаш, парвариш ва қўллаб-қувватлаш) Республика ОИТСга қарши курашиш маркази ва 14 та минтақавий - Қорақалпоғистон Республикаси ОИТСга қарши курашиш маркази, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ОИТСга қарши курашиш марказларидан иборат давлат умуммиллий тармоғи орқали амалга оширилади. Мамлакатимизда замонавий асбоб-ускуналар билан жиҳозланган ва ОИВга доир анализни амалга оширадиган 80 дан зиёд ташхис лабораториялари фаолият юритади. Тасдиқловчи анализ учта лабораторияда ўтказилади. Барча ОИТСга қарши курашиш марказларида ОИВни юқтирган одамларнинг клиник ҳолати, иммун мавқеи ва вирус юкини динамикада аниқлаш бўйича лаборатория таҳлилларини ўтказиш учун имконият яратилган.

Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пактга қўшилиб ва ОИВ/ОИТС тарқалишига қарши кураш соҳасидаги бошқа

⁴ «Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси», 2013 йил, 9-сон, 239-модда

халқаро тамойиллар ва меъёрларни эътироф этган ҳолда, инсон ҳуқуқларини ОИВ-инфекцияси нуқтаи назаридан ҳимоя қилишга доир ўз ҳуқуқий базасини шакллантирди. ОИВ билан яшовчи шахслар ва ушбу муаммо билан боғлиқ бошқа фуқароларни камситмасликнинг асосий тамойиллари Ўзбекистон Республикаси Конституциясида мустаҳкамланган.

Конституциянинг 18-моддасида таъкидланганидек, Ўзбекистон Республикасида барча фуқаролар бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга бўлиб, жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахси ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар, қонун олдида тенгдирлар. Имтиёзлар фақат қонун билан белгиланиб қўйилади ҳамда ижтимоий адолат принципларига мос бўлиши шарт. Конституциянинг 19-моддасига кўра, Ўзбекистон Республикаси фуқароси ва давлат бир-бирига нисбатан бўлган ҳуқуқлари ва бурчлари билан ўзаро боғлиқдирлар. Фуқароларнинг Конституция ва қонунларда мустаҳкамлаб қўйилган ҳуқуқ ва эркинликлари дахлсиздир, улардан суд қарорисиз маҳрум этишга ёки уларни чеклаб қўйишга ҳеч ким ҳақли эмас⁵.

Шундай қилиб, конституциявий меъёрлар ва тамойиллар таҳлили Ўзбекистон Республикаси Конституциясида инсоннинг бирон бир ҳуқуқларини, шу жумладан, унинг соғлиғи ва ижтимоий ҳолатига қараб чеклаш мавжуд эмаслигини кўрсатади. Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясининг 29-моддасига ва бошқа халқаро ҳужжатларга кўра, Ўзбекистонда инсон ҳуқуқларини чеклаш фақат қонунларда ва фақат бошқа инсонлар ҳуқуқ ва эркинликларини ҳамда фақат жамиятдаги одоб-ахлоқ тамойиллари ва жамоатчилик тартибини таъминлаш учун ўрнатилади.

1996 йил 29 августда қабул қилинган «Фуқаролар соғлиғини сақлаш тўғрисида⁶» ги қонуннинг 13-моддасига кўра:

Ўзбекистон Республикаси фуқаролари соғлиқни сақлаш борасида дахлсиз ҳуқуққа эгадирлар. Давлат фуқароларда касалликларнинг ҳар қандай шаклларида қатъи назар, уларнинг камситишлардан ҳимоя қилинишини кафолатлайди. 2013 йил 23 сентябрда қабул қилинган «Одамнинг иммунитет танқислиги вирусини келтириб чиқарадиган касаллик (ОИВ инфекцияси) тарқалишига қарши курашиш тўғрисида»ги қонун ҳозирги кунда базавий меъёрий-ҳуқуқий ҳужжат бўлиб, унга ОИВни юқтириб олган шахслар ва аҳолининг бошқа заиф гуруҳлари ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг асосий халқаро стандартлари имплементация қилинган. Қонунда ОИВга тиббий текширувдан ўтказиш жараёни, унинг тушунчаси белгиланган. ОИВга тиббий текширувдан ўтказиш - текширувдан ўтаётган шахснинг соғлиғи ҳолатини ўрганиш ва баҳолашдир, бунда ОИВ мавжудлиги ёхуд мавжуд эмаслиги аниқланади⁷.

Биринчидан, ОИВга тиббий текширувдан ўтказиш Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан белгиланган нормалар ва қоидаларга мувофиқ барча даволаш-профилактика муассасаларида ихтиёрий, мажбурий ёки ғайриихтиёрий тартибда амалга оширилиши мумкин.

⁵ Ўзбекистон Республикаси Конституцияси-2020 йил

⁶ Қаранг: «Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси», 1996 йил, 9-сон, 128-модда

⁷ <https://www.google.com/search?q=20138>

Иккинчидан, ОИВга тиббий текширувдан ўтказишда текширувдан ўтаётган шахс билан дастлабки ва кейинги маслаҳатлашув амалга оширилади.

Учинчидан, вояга етмаганларни ва муомалага лаёқатсиз ёки муомала лаёқати чекланган деб топилган шахсларни ОИВга тиббий текширувдан ўтказиш уларнинг қонуний вакиллари розилиги билан амалга оширилади.

Тўртинчидан, давлат соғлиқни сақлаш тизимининг лабораториялари томонидан ўтказиладиган текширувларнинг ОИВ мавжудлиги ёки мавжуд эмаслиги тўғрисидаги натижаси текширувдан ўтаётган шахсга унинг илтимосига кўра, вояга етмаганларга ва муомалага лаёқатсиз ёки муомала лаёқати чекланган деб топилган шахсларга эса, уларнинг қонуний вакилларига дастлабки маслаҳатлашувни амалга оширган даволаш-профилактика муассасасида берилади.

Бешинчидан, текширувдан ўтаётган шахсда ОИВ аниқланган тақдирда, у билан кейинги маслаҳатлашув ўтказилади ҳамда у диспансер ҳисобига қўйилади, мазкур шахс ўзга шахсларга ОИВ инфекциясини юқтирганлик учун жиноий жавобгарлик тўғрисида ёзма равишда огоҳлантирилади.

Олтинчидан, вояга етмаганларда ва муомалага лаёқатсиз ёки муомала лаёқати чекланган деб топилган шахсларда ОИВ аниқланган тақдирда, тиббий муассасалар ходимлари бу ҳақда уларнинг қонуний вакиллари ҳамда вояга етмаганлар ёхуд муомалага лаёқатсиз ёки муомала лаёқати чекланган деб топилган шахслар турган муассаса раҳбарини хабардор қилади.

Еттинчидан, текширувдан ўтаётган шахснинг илтимосига кўра ОИВ мавжуд эмаслиги тўғрисида сертификат берилиши мумкин. ОИВ мавжуд эмаслиги тўғрисида сертификат бериш қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда, фақат ОИТСга қарши курашиш марказларида ҳақ эвазига амалга оширилади (13-модда). Қонунда белгиланганидек, ихтиёрий равишда ОИВга тиббий текширувдан ўтказиш текширувдан ўтаётган шахснинг хоҳишига кўра, махфийликка риоя этилган ҳолда амалга оширилади. Текширувдан ўтаётган шахснинг илтимосига кўра ихтиёрий равишда ОИВга тиббий текширувдан ўтказиш аноним бўлиши мумкин (14-модда).

Қуйидагилар мажбурий равишда ОИВга тиббий текширувдан ўтказилиши керак:

- қон, биологик суюқликлар донорлари;
- эллик ёшгача бўлган никоҳланувчи шахслар;
- ҳомиладор аёллар;
- инъекция орқали гиёҳвандлик воситаларини истеъмол этишда гумон қилинаётган шахслар;
- ОИВни юқтириб олган оналардан туғилган болалар;
- ўз фаолиятида қон, биологик суюқликлар, одам органлари ва тўқималари билан ишловчи тиббиёт ходимлари;
- жинсий шеригида ОИВ аниқланган шахслар.

Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги билан келишувга кўра рўйхати белгиланадиган айрим касбларда ишловчи ходимлар ишга кираётганда, дастлабки ва даврий тиббий кўриклардан ўтаётганда мажбурий равишда ОИВга тиббий текширувдан ўтади (15-модда). Қонунга мувофиқ, текширувдан

ўтаётган шахсни ғайриихтиёрий равишда ОИВга тиббий текширувдан ўтказиш қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда унинг розилигисиз ёки қонуний вакилининг розилигисиз суриштирувчининг, терговчининг, прокурорнинг қарорига ёки суд ажримига кўра амалга оширилади (16-модда). ОИВ инфекциясини юқтириб олган шахсларга тиббий ёрдам кўрсатиш ОИТСга қарши курашиш марказларида, жойлардаги даволаш муассасаларида амалга оширилиши туфайли «Фуқаролар соғлиғини сақлаш тўғрисида» қонунига кўра улар беморлар мавқеига ва ундан келиб чиқадиган ҳуқуқ ва мажбуриятларга эга бўлади. «Одамнинг иммунитет танқислиги вируси келтириб чиқарадиган касаллик (ОИВ инфекцияси) тарқалишига қарши курашиш тўғрисида»ги қонунда ОИВни юқтириб олган шахслар ҳамда ОИВ инфекцияси юқиши хавфи остида бўлган шахсларнинг ҳуқуқлари мустақамланган, булар:

- ОИВга тиббий текширувдан ўтиш;
- маслаҳат олиш;
- тиббий текширув натижалари тўғрисида ёзма жавоб (сертификат) олиш;
- бошқа шахсларни ОИВ-инфекцияси юққанлиги учун жавобгарлик ҳақида хабардор қилиш;
- ОИВга тиббий текширувдан ўтишнинг махфийлиги;
- ОИВга тиббий текширувдан ихтиёрий ўтишнинг аноним бўлиши;
- ОИВ муносабати билан бепул тиббий ёрдам олиш ва даволаниш;
- ўз ҳуқуқлари, касаллик туси ва даволаш усуллари ҳақида хабардор қилиш;
- 18 ёшга тўлмаган ОИВни юқтириб олган шахсларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш. Ўн саккиз ёшга тўлмаган ОИВни юқтириб олганлар, касаллик босқичидан қатъи назар, қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ҳар ойлик ижтимоий нафақа ва ногирон болалар учун имтиёзлар олиш ҳуқуқига эга.

Қонунга кўра ОИВ билан яшаётган одамларга нисбатан қуйидагиларга йўл қўйилмайди:

- меҳнат шартномасини бекор қилишга, уларни ишга қабул қилишни рад этишга, бундан Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан белгиланадиган рўйхатда назарда тутилган айрим касбий фаолият турлари мустасно;
- таълим муассасаларига, бундан таълим муассасаларининг қонун ҳужжатларида белгиланган айрим турлари мустасно;
- тиббий ёрдам кўрсатувчи муассасаларга қабул қилишни рад этишга;
- ОИВни юқтириб олганлар ва улар оила аъзоларининг турар жой ҳуқуқларини, бошқа ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини чеклашга йўл қўйилмайди. ОИВ инфекцияси юққан шахснинг соғлиғига тиббиёт ходимлари ва хизмат кўрсатиш соҳаси ходимлари ўз касбий мажбуриятларини бажармаганлиги ёки лозим даражада бажармаганлиги натижасида етказилган зарарнинг ўрнини қоплаши шарт. Қонун ОИВ инфекцияси юққан шахслар ҳуқуқлари чекланган ҳолатларни кўзда тутди, яъни улар қон ва биологик суюқликлар донорлари ҳамда бошқа фаолиятни бажара олмайдилар. Хулоса қилиб, қонун ОИВ инфекцияси юққан шахслар ҳуқуқлари чекланган ҳолатларни кўзда тутди, яъни улар қон ва биологик суюқликлар донорлари ҳамда бошқа фаолиятни бажара олмайдилар.

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 2014 йил 7 майда тасдиқланган Одамнинг иммунитет танқислиги вирусини юқтириб олган шахслар ишлаши ман этилган касбий фаолият турлари рўйхати ОИВни юқтириб олган шахслар ишлаши ман этилган 9 турдаги касбий фаолиятни қамраб олган⁸. Касбий фаолият турларининг олдинги рўйхатидан фарқли равишда мазкур рўйхатдан ташхис ва даволаш-профилактика муолажалари билан боғлиқ ишлар, тиббий ёрдам кўрсатиш бўйича ишлар, аҳолига кўрсатилаётган хизматлар, вакцина ва фармацевтика маҳсулотларини ишлаб чиқариш, массаж муолажаларини ўтказиш, спортнинг контакт турлари бекор қилинган⁹.

Хулоса қилиб, касалликнинг кечиши номақбул деб тахмин қилинган ҳолларда бу ҳақда фуқарога ва башарти унинг ўзи оила аъзоларига хабар қилишни тақиқламаган ва (ёки) бундай маълумот берилиши учун бирор шахсни тайинламаган бўлса, беморнинг оила аъзоларига тиббий-одоб меъёрларига риоя қилган ҳолда хабар қилиниши керак.

References:

1. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси // Электрон манба: <https://lex.uz/docs/111453>
2. Ўзбекистон Республикасининг “Одамнинг иммунитет танқислиги вируси келтириб чиқарадиган касаллик (оив инфекцияси) тарқалишига қарши курашиш тўғрисида”ги қонуни // Электрон манба: <https://lex.uz/docs/2240470>
3. «Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси», 1996 йил, 9-сон, 128-модда
4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “«Одамнинг иммунитет танқислиги вируси келтириб чиқарадиган касаллик (оив инфекцияси) тарқалишига қарши курашиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонунини амалга ошириш чора-тадбирлари ҳақида”ги қарори // Электрон манба: <https://lex.uz/docs/2461279>

⁸Адлия вазирлиги томонидан 2014 йил 7 майда тасдиқланган рўйхати

⁹ <https://lex.uz/docs/2384572>